

РОЛЬОВІ ФУНКЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСІВ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

А.В. Буряк,
кандидат економічних наук

Національний університет біоресурсів та природокористування

Розглянуто теоретико-методологічні засади інвестиційного та інноваційного процесів інтенсифікації розвитку аграрної сфери в контексті суспільного розширеного відтворення. Доведено, що інвестиційний та інноваційний процеси зумовлюють економічне зростання двох типів – екстенсивного та інтенсивного, поєднуючись в єдиний інноваційно-інвестиційний процес кількісних і якісних змін модернізації виробництва на основі техніко-технологічного процесу.

Ключові слова: *інвестиції, інновації, агросфера, інтенсифікація виробництва, суспільне розширене відтворення, статична і динамічна ефективність.*

Рассмотрены теоретико-методологические основы инвестиционного и инновационного процессов развития аграрной сферы в контексте общественного расширенного воспроизводства. Доказано, что инвестиционный и инновационный процессы обеспечивают экономический рост двух типов - экстенсивного и интенсивного, объединяясь в единый инновационно-инвестиционный процесс количественных и качественных изменений модернизации производства на основе технико-технологического процесса.

Ключевые слова: *инвестиции, инновации, агросфера, интенсификация производства, общественное расширенное воспроизводство, статическая и динамическая эффективность.*

Considered the theoretical and methodological foundations of investment and innovative processes agrosphere development in the context of public expanded reproduction. The necessity of providing priority agrarian sphere development is justified by virtue of her multifunction affecting on expansion different publicly-meaningful aspects. It has been established as investment, as innovative processes have the same economic essence – increasing of functional capital. In one case it assists mainly extensive, and in the other case - to the intensive economic growth by virtue of quantitative and qualitative change of economic systems parameters.

The estimation of tendencies in financing of innovation and investment development agrosphere of Ukraine showed that the level of increasing capital in this sphere for 2000-2012 was in average 7,1% (against 20,6% on a pertaining to national economy complex). The productive return of investments in an agrarian sphere excels the attained level on the average on a country in 24,1 time. It causes the necessity increasing investments in agrarian sphere as basis of strengthening financial security and socio-economic development of local territorial communities as a base link of the state budgetary system.

Key words: *investments, innovations, agrosphere, intensification of production, public extended reproduction, static and dynamic efficiency.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах утвердження в Україні послідовно-ринкової економіки та відповідно до акту асоціації з Європейським Союзом

досягнення повної адаптації економічної системи до європейської практики, перехід національного сільського господарства на інтенсивний тип зростання і розвитку має

виключно важливе значення. Воно полягає в тому, що сільське господарство є системоутворюючим ядром агросфери країни, що означає таке:

- сільське господарство, як поліфункціональна галузь, просторово охоплюючи всю територію країни, структурує продуктивні сили сільської місцевості, утворює окремі локальні територіальні громади як автономнофункціонуючі суб'єкти бюджетної системи країни. Виступаючи базою доходів місцевих бюджетів і розвиваючи фінансовий потенціал діяльності органів місцевої влади та самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку локальних територіальних громад, сільське господарство відтак виступає стабілізаційним фактором не лише агросфери, а й, у значній мірі, суспільства загалом;

- сільське господарство як ядро аграрної сфери забезпечує розвиток сільської місцевості країни не лише у локальному, а й у державно-глобальному вимірі (формуючи параметри економічного і соціального стану регіональних і місцевих соціумів, умови генерації чисельності та ідентичності нації тощо);

- сільське господарство виступає вирішальним фактором продовольчого забезпечення країни (що є критерієм оцінки життєвого рівня народу і однією з гарантій суверенності держави), а також нарощування експортної потужності України (за обсягом продовольчий експорт у товарній структурі країни вже нині вийшов на друге місце після металургії).

Враховуючи те, що агросфера України як територіальний вираз продуктивних сил суспільства ще далеко не повністю вичерпала свій продуктивний потенціал, необхідність подальшого розвитку його системоутворюючої галузі сільського господарства набула особливої актуальності як одна з найбільш пріоритетних для України. Вирішення цього завдання лежить у площині активізації інвестиційної та інноваційної діяльності як рушійних

факторів інтенсифікації розвитку аграрної сфери, що аргументується низкою досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні наукові дослідження засвідчують, що саме інтенсивна інвестиційно-інноваційна діяльність суб'єктів господарювання модифікує конкурентно-ринковий фінансово-економічний механізм генерації, нагромадження, продуктивного використання і руху капіталів у економічній системі; посилює рольову функцію результативності все більш визначальної частки сукупного капіталу – капіталу інтелектуального; стимулює розвиток організаційно-економічних і фінансових відносин між суб'єктами економіки, надаючи їм інтеграційного характеру й більш високої якісної визначеності. Загалом, інтенсивні інвестиційно-інноваційні процеси сучасної ринкової економіки зумовлюють не лише економічне піднесення, соціальний розвиток, а й загальний прогрес продуктивних сил суспільства, що відображається в темпах динамізму суспільного розширеного відтворення на поприщі цивілізаційного поступу людства.

Історично витoki теорії суспільного відтворення відносяться до 1798 р., коли Ф. Кене опублікував відому «Економічну таблицю», визнану першою макроекономічною моделлю натуральних (товарних) і грошових потоків у межах національної економіки. З того часу відтворювальна теорія суспільно-економічного розвитку збагачувалась працями представників усіх наукових економічних шкіл, які зробили істотний вклад у розвиток окремих аспектів цієї теорії, включаючи і визначення основних факторів динамізму зазначеного процесу – інвестицій та інновацій.

Сучасний синтез теоретичних положень керованого регулювання суспільного розширеного відтворення на основі інтенсифікації економічного зростання, здійснюваного засобами

інвестиційно-інноваційної діяльності, знайшов відображення у працях відомих Нобелівських лауреатів П. Самуельсона, Г. Марковіца, М. Міллера, Ф. Модільяні, У. Шарпа, Д. Тобіна.

У вирішення наукових і практично-прикладних питань розгортання інвестиційного й інноваційного процесів розвитку національної економіки та її аграрної сфери періоду суверенності України вагомий внесок зробили П. Гайдуцький, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, М. Дем'яненко, І. Лукінов, Ю. Лупенко, П. Макаренко, М. Малик, Б. Пасхавер, В. Россоха, П. Саблук, А. Чухно, С. Юрій, В. Юрчишин і багато інших науковців.

У загальній сукупності наукових напрацювань з проблеми суспільного розширеного відтворення виокремлюються такі відносно самостійні напрями: економічне зростання й економічний розвиток; інвестиційний та інноваційний процес; інвестиційна та інноваційна економіка; кількісні і якісні фактори прогресу; пропорції нагромадження та споживання в системі розподільчих відносин тощо [1, 5].

Оригінальний підхід до синтезу проблемних питань економічного зростання та розвитку використав американський економіст М. Портер. Він застосував стадійний підхід до розвитку соціально-економічних процесів, запропонований у свій час К. Марксом, виокремивши три послідовні стадії розвитку економіки:

- Factor-driving Economy – економіка, що розвивається під дією факторів. Тут зростання продуктивності економіки пропорційне обсягу нарощування виробничих факторів, що характеризує цей тип зростання як переважно екстенсивний;

- Investment-driven Economy – економіка, зростання якої забезпечується інвестиціями. Цей тип економіки поєднує як нарощування обсягу факторів виробництва, так і вдосконалення матеріально-технічної бази, що ідентифікує цю економіку як

інтенсивну, що має як кількісні, так і якісні ознаки розвитку;

- Investment-driven Economy – економіка, рушійним фактором якої виступають інновації. Цей тип економіки характеризується відходом від пріоритетності ресурсних характеристик до ціннісно-споживчих. За цих умов критерієм успішності виступає не перевага мінімальності собівартості товарної продукції, а її унікальність, що формує конкурентну перевагу такій економіці [6].

Аграрна сфера національної економіки України внаслідок трансформаційних змін, пов'язаних з переходом на принципи ринкової економіки, характеризується багатоукладністю і неоднорідністю організаційної інституційної структури. Тут одночасно функціонують дрібнотоварні селянські і фермерські господарства, акціонерні підприємства кооперативного типу та великі агрохолдинги і корпорації на засадах довготривалої оренди землі. В цілому вона відноситься до другого типу економік, для яких основним напрямом є одночасне поєднання інвестиційного та інноваційного процесів економічного зростання й розвитку. Разом з тим, у сучасних наукових публікаціях увага зосереджена переважно на теоретичних аспектах проблеми інтенсифікації розвитку аграрної сфери як у дослідників стану місцевих бюджетів територіальних громад, так і при дослідженні фінансового забезпечення розвитку сільського господарства.

Мета дослідження полягає в оцінці рольових функцій інвестиційного й інноваційного процесів у забезпеченні інтенсифікації розвитку аграрної сфери і виявленні можливих джерел мобілізації фінансових ресурсів для їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання сільського господарства України базується на здійсненні державної аграрної та інвестиційно-інноваційної політик, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази галузі й активізацію її модернізації як пріоритетного

напрямую забезпечення істотного підвищення конкурентоспроможності, створення сприятливих умов для реалізації вітчизняними аграрними виробниками наступальної стратегії на зовнішніх ринках та підтримки конструктивної конкуренції на внутрішньому ринку. Це має стимулювати аграрних товаровиробників до техніко-технологічного вдосконалення їхнього виробництва, посилення взаємовигідного співробітництва з консалтинговими, лізинговими, науковими, фінансовими структурами тощо задля загального прогресу.

Регуляторна функція конкуренції стимулює, передовсім, знищення ринкових цін (включення чинника цінової переваги товаровиробництва, що змушує його зменшувати виробничі витрати, тобто – собівартість продукції). Внаслідок цього зростає економічна ефективність виробництва, яка, залежно від факторів, що її зумовлюють, має два різновиди: статичну й динамічну ефективність. Статична ефективність спричиняється посиленням результативності виробничого використання наявних ресурсів при базових технологіях. Динамічна ж ефективність спричиняється вдосконаленням використовуваних ресурсів (упровадження більш продуктивних технічних засобів, посівного матеріалу, порід тварин, балансування кормів, використання добрив, пестицидів тощо). Це зумовлює безперервну модифікацію виробничих технологій [4].

Економічне зростання (як процес збільшення обсягу виробництва продукції та підвищення економічної ефективності) також може відбуватися у двох формах – екстенсивного та інтенсивного типу.

При екстенсивному типі економічного зростання прогрес забезпечується шляхом розширення масштабності виробництва (збільшення обсягу використання у виробничому процесі основних і оборотних засобів, працівників і т.ін.) при незмінній в основному технології. Це потребує додаткових витрат, ефективність яких може зростати як статична. Інтенсивний же тип

економічного зростання також потребує додаткових витрат, але внаслідок удосконалення технології виробництва собівартість продукції може зменшуватись швидше, внаслідок чого генерується динамічна ефективність. В обох зазначених випадках додаткові витрати, що вкладаються у виробництво, набули найменування інвестицій, а економічні відносини, пов'язані з їх утворенням і здійсненням, становлять категорію інвестицій та інвестування.

Дослідженню категорії інвестицій та інвестиційного процесу приділяють значну увагу більшість науковців, що працюють у сфері економічної теорії в цілому і в теорії суспільного відтворення зокрема. В цілому інвестиції (нім. *investion*, від лат. *investio* - одягаю) ідентифікуються як довгострокове вкладення капіталу (коштів) в економіку. Інвестування (інвестиційний процес, відповідно із цим – творення матеріальних виробничих ресурсів (засобів виробництва)), які будуть використовуватись у процесі виробництва кінцевого продукту. До них відносяться також затрати на послуги, які збільшують вартість матеріальних засобів виробництва.

Фундаментальний вклад в аналіз категорії інвестування вніс Дж.М. Кейнс. У складі сукупних інвестицій він виділяє поточні (як величину, що дорівнює обсягу заощаджень), реінвестиції (витрати на поповнення засобів виробництва з амортизаційного фонду) та чисті інвестиції (як вартість сукупних інвестицій за мінусом заміщеного амортизаційними відрахуваннями зношеного капіталу). У випадку розширеного відтворення, потенціал цього важливого суспільного процесу визначається саме чистими інвестиціями [3].

Отже, інвестиції і капітал – споріднені елементи трансформаційного руху вартості: інвестиції складають змінну величину потоку вартості (динаміку), а капітал – змінну величину запасу вартості (статика). Інвестиційний процес уособлює прирощення капіталу через його генерацію – утворення і зростання загальної маси.

Джерелом прирощення капіталу (інвестиційного ресурсу) є прибуток, що детермінує економічне зростання у сукупності обох модифікацій – екстенсивного та інтенсивного. З позиції позитивного динамізму економічного зростання більш дієвою модифікацією є інтенсивна, яка характеризується не лише параметром нарощування капіталу (як кількісної ознаки), а насамперед якісної ознаки – динамічної інтенсивності.

Інтенсифікація (франц. *intensification*, від лат. *intensio* – напруження, збільшення напруженості, продуктивності, дієвості і *facio* - здійснюю) забезпечується тією часткою інвестиційних ресурсів, які цілеспрямовані на кардинальну якісну модернізацію засобів виробництва (а не лише на їх збільшення). Цей процес отримав найменування інноваційного, тобто якісного оновлення не лише засобів виробництва (шляхом введення принципово досконаліших і продуктивніших), а й технології виробництва, що, на відміну від екстенсивної, характеризується матеріало-, енерго-, працезберігаючою спрямованістю, що генерує динамічну ефективність виробництва. Інноваційний тип розвитку господарських систем є переважно інтенсивним, системно-комплексним і максимально результативним [2].

Таким чином, інтенсифікація економіки забезпечується інтеграційним поєднанням (злиттям) кількісної і якісної визначеності інвестиційного та інноваційних процесів у єдину систему інноваційно-інвестиційного розвитку, підпорядкованому максимізації життєвого рівня суспільства (що виражається як споживання), залежного від потенційної продуктивності економіки (що виражається як нагромадження). За Дж.М. Кейнсом, співвідношення споживання C (consumption) і нагромадження як інвестування I (investment) визначаються загальною величиною продукowanego доходу Y , оскільки $Y = C + I$. Дохід (прибуток) виступає одночасно наслідком і передумовою, рушійною силою економіки: інвестування певної частки доходу надає економічній системі імпульс динамізму.

Разом з тим, кількість товарів і послуг, що продукуються економічною системою (а отже, і рівень трудової зайнятості в сферах їх виробництва) залежить від обсягу сукупних витрат капіталу (включаючи і фонд оплати праці), що відображається величиною товарних пропозицій та платоспроможного попиту, які мають бути гармонійно зрівноважені. Адже економіка продукує таку кількість товарів, яку можна прибутково реалізувати. Без платоспроможного попиту зникає сама доцільність виробництва.

Активним регулятором формування пропорцій споживання і заощадження є держава, що вирішує це питання в системі розподільчих відносин засобами чинної фінансової системи. Розглядаючи заощадження як своєрідне вилучення з потоку доходів-видатків, необхідно пам'ятати, що вони виступають джерелом інвестицій, тобто – ін'єкцій видатків у потік «доходи-видатки», що доповнює споживання. Отже, збільшення інвестицій викликає зростання доходів, а скорочення інвестицій – їх зменшення.

Виходячи із пріоритетності розвитку аграрної сфери задля забезпечення прогресу українського суспільства, ключовим питанням у цьому відношенні постає достатнє й цілеспрямоване інвестування сільського господарства. Достовірність цього положення підтверджується динамікою темпів генерацій ВВП у цілому по народногосподарському комплексу України і окремо по сільському господарству, а також динамікою величин інвестицій у цілому по країні і сільському господарстві й співставлення їх змін. У статистичних збірниках інформація із загального обсягу інвестицій по сільському господарству не виокремлена, а включена в групу з лісовим господарством і мисливством, що загалом репрезентує агросферу. Оскільки в цій групі галузей сільське господарство є домінантою (частка землі і основних засобів сільського господарства тут становить біля 80%), то основні тенденції розвитку зазначеної групи галузей можна ідентифікувати як такі, що характеризують сільське господарство (табл. 1).

Таблиця 1

*Тенденції динаміки генерації ВВП та інвестування в основний капітал України в цілому і в сільське господарство, млн. грн. **

Роки	Валовий внутрішній продукт (у цінах)			Інвестиції в основний капітал			Величина інвестицій до ВВП, %	
	Економіка країни, разом	Сільське господарство та ін.		Економіка країни, разом	Сільське господарство та ін.		В економіці країни	У сільському господарстві та ін.
		усього	до країни, %		усього	до країни, %		
2000	170070	30032	17,6	13955	533	3,8	8,2	1,8
2005	441452	94801	21,5	93096	5016	5,4	21,1	5,3
2006	544153	98410	18,1	125254	7309	5,8	23,0	7,4
2007	720731	113149	15,7	188486	9519	5,0	26,1	8,4
2008	948056	156072	16,5	233081	16890	7,2	24,6	10,8
2009	913345	157867	17,3	151777	9382	6,2	16,6	5,9
2010	1082569	194132	17,9	189061	12062	6,4	17,5	6,2
2011	1302079	260081	20,0	259932	17006	6,5	20,0	6,5
2012	1408889	262957	18,7	293692	19363	6,6	20,8	7,4
Разом	7531344	1367501	18,2	1548334	97080	6,3	20,6	7,1

*Джерело: Авторські розрахунки на основі Статистичних щорічників України за відповідні роки, табл. 2.1; 2.2; 9,7.

Наведені у таблиці 1 дані свідчать, що за 2000-2012 рр. ВВП в Україні збільшився у 8,28 разу, а в групі галузей із сільським господарством лише в 4,55 разу. Проте частка обсягу ВВП, що продукувалась галузями групи сільського господарства за аналізований період, зросла від 17,6 до 18,2%, тобто на 0,6 процентного пункту, загалом залишаючись досить стабільною.

Відставання темпу продукування ВВП в групі галузей із сільським господарством зумовлене меншим рівнем інвестування проти загального по народногосподарському комплексу. Це підтверджується тим, що частка інвестицій по народному господарству у відношенні до загального обсягу ВВП становила за аналізований період загалом 20,6%, а в групі галузей з сільським господарством до створюваного ними обсягу ВВП інвестиції становили лише 7,1%. Це означає, що у групі галузей із сільським господарством продуктивна віддача на інвестиції є вищою, ніж загалом по народногосподарському комплексу. І якщо в розрахунку на 1 грн.

інвестицій в Україні за аналізований період було отримано 4,86 грн. ВВП, то в групі галузей із сільським господарством – 117,1 грн., або у 24,1 разу більше.

Розглянуті дані свідчать про те, що в агросфері України на першому етапі інноваційного процесу було досить ефективно використано незначні фінансові ресурси для розвитку галузей, спираючись на специфіку різноманітності функціонуючих тут укладів. Згідно із класифікацією інновацій, прийнятою в Осло у 1992 р. (відомих як «керівництво Осло»), виокремлюються два типи інновацій: продуктова і процесна, реалізація яких здійснюється відповідними заходами.

Необхідність проведення продуктової інноватики в аграрній сфері відпадала, оскільки продуктова номенклатура одвічно у цій сфері незмінна: зерно, овочі, фрукти, ягоди, цукор, олія, молоко, м'ясо, яйця, вовна тощо. Інноваційність тут, за крилатим виразом К. Маркса, полягає «не в тому, що виробляється, а як виробляється». Тому на початковому етапі здійснювались процесні

інновації, які не вимагали значних трансформацій виробництва і носили вдосконалювальний характер. Це відбувалося шляхом дифузій і трансфертів, унаслідок чого у практику вітчизняного сільського господарства рішуче увійшов зарубіжний досконалий агросервіс: упровадження високоврожайних сортів і гібридів у рослинництві, пород і кросів у тваринництві та птахівництві, агрохімікатів захисту рослин від шкідників, захворювань, бур'янів, техніко-технологічного обслуговування, консалтингу, агролізингу тощо. Одночасно із цим відбувалось посилення концентрації виробництва (шляхом укрупнення агроформувань на засадах утворення акціонерних товариств), функціонування яких дозволяло реалізувати організаційний фактор упорядкованості та переваг масштабності виробництва.

Якщо початковий період інноваційного процесу в аграрній сфері можна вважати еволюційним, то наступний етап – трансформаційним, який за своїм проявом є проривним і приводить до кардинальних змін технологій. Проривні інновації приводять до впровадження постіндустріальних технологій. Вони докорінно відрізняються від так званих «традиційних» технологій, характеризуються безперервністю виробничого процесу, масштабністю, забезпечують істотну економію уречевленої та живої праці, підвищують продуктивність і економічну ефективність виробництва. Носіями таких технологій виступають великі агрохолдинги й агрокорпорації.

Класичним прикладом у землеробстві є постіндустріальна технологія No-Till, ефективність якої підтверджується її використанням з 1997 р. корпорацією «Агросоюз» (с. Майське Синельниківського району Дніпропетровської області). Позитивними ознаками цієї інноваційної технології є такі характеристики: врожайність зернових збільшилась у 2 рази, перевищивши рубіж 50 ц/га; виробничі витрати скоротились у 5 разів; на 90%

зменшено парк сільськогосподарської техніки, на 75% використання паливно-мастильних матеріалів та у 13 разів обсяг трудозатрат.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Динамізм соціально-економічного розвитку суспільства забезпечується адекватним функціонуванням розширеного суспільного відтворення, об'єктивні і суб'єктивні фактори якого реалізуються в інвестиційно-інноваційній діяльності суб'єктів підприємництва, регульованій відповідною державною політикою.

Рольові функції інвестиційного процесу в системі розширеного суспільного відтворення полягають у загальному нарощуванні сукупних активів економічних систем як кількісної визначеності матеріально-технічної бази виробництва. Рольові функції інноваційного процесу полягають у прирощенні тієї частки сукупних активів, яка забезпечує якісну визначеність досконалості виробництва. Якщо інноваційний процес забезпечує переважно екстенсивне економічне зростання, то інноваційний процес – виключно інтенсивне економічне зростання на основі модернізації техніко-технологічного укладу виробництва.

Основним стримуючим фактором розвитку аграрної сфери в Україні є відсутність достатніх фінансових ресурсів для здійснення інноваційно-інвестиційного процесу, оскільки системою розподільчих відносин на ці цілі виділялось за 2000-2012 рр. лише 7,1% від обсягу створюваного у цій сфері ВВП, тоді як по народно-господарському комплексу – 20,6%, або відносно у 2,9 разу більше, хоча віддача від вкладених коштів у аграрній сфері була у 24,1 разу більшою, ніж загалом в країні.

Перспективним напрямом подальших досліджень інтенсифікації розвитку агросфери в Україні є формування самодостатності локальних територіальних громад у сільській місцевості в процесі сучасних реформ.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Багрова, І.В.* Національна інноваційна система України : характеристика та проблеми становлення / І.В. Багрова, О.Л. Черевко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2010. - №2(24). - С.81-90.
2. *Буряк, А.В.* Інвестиційно-інноваційне прискорення розвитку аграрних підприємств [Монографія] / А.В. Буряк. - К. : ННЦ ІАЕ, 2011. - 204 с.
3. *Кейнс, Дж. М.* Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 2002. – 317 с.
4. *Кулаєць, М.М.* Інновації у розвитку підприємства в аграрній сфері / М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко, О.Д. Витвицька та ін. // Економіка та АПК. – 2009. - №1. - С. 55-63/
5. *Поляков, М.Й.* Сутність, роль і значення інвестицій як основи економічного розвитку / М.Й. Поляков // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2010. - № 1(23). – С.72-75/
6. *Porter, M.* The Competitive Advantage of Nations / *M. Porter*. – NY: The Free Press. – S. 183.

REFERENCES

1. *Bahrova, I.V.* Natsionalna innovatsiina systema Ukrainy: kharakterystyka ta problemy stanovlennia / I.V. Bahrova, O.L. Cherevko // Visnyk DDFA : Ekonomichni nauky. – 2010. - # 2(24). - S. 81-90.
2. *Buriak, A.V.* Investytsiino-innovatsiine pryskorennia rozvytku ahrarnykh pidpriemstv [Monohrafiia] / A.V. Buriak. - K.: NNTs IAE, 2011. - 204 s.
3. *Keins, Dzh. M.* Obshchaia teoriia zaniatosty, protsenta y deneh / Dzh.M. Keins. – M. : Helyos ARV, 2002. - 317 s.
4. *Kulaiets, M.M.* Innovatsii u rozvytku pidpriemstva v ahrarnii sferi / M.M. Kulaiets, M.F. Babiienko, O.D. Vytvytska ta in. // Ekonomika ta APK. – 2009, # 1. - S. 55-63
5. *Poliakov, M.Y.* Sutnist, rol i znachennia investytsii yak osnovy ekonomichnoho rozvytku /M.Y.Poliakov //Visnyk DDFA: Ekonomichni nauky. – 2010. - # 1(23). – S. 72-75.
6. *Porter, M.* The Competitive Advantage of Nations / *M. Porter*. – NY: The Free Press. – S. 183.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2014